

Kolganzen in het Zuidlaardermeergebied: Vogelrichtlijngebied wordt steeds minder belangrijk

Jeroen Nienhuis

In Nederland liggen meer dan honderd gebieden met internationaal belangrijke aantallen ganzen en zwanen (Koffijberg *et al.* 1997). Deze gebieden worden pleisterplaatsen genoemd.

In de wintermaanden (september - april) worden hier maandelijks tellingen gehouden om de aantalsontwikkeling te volgen (van Roomen

et al. 2004). In Europa worden gebieden met belangrijke aantallen overwinterende watervogels beschermd door middel van de

Vogelrichtlijn (VRL). Veel van de VRL-gebieden zijn aangewezen vanwege hoge aantallen grasetende ganzen of Kleine Zwanen *Cygnus bewickii*. Voor het volgen van de aantalsontwikkeling binnen de VRL-gebieden wordt eveneens gebruikgemaakt van de ontwikkelingen in de pleisterplaatsen. Laatstgenoemde gebieden zijn regelmatig groter dan het VRL-gebied (van Roomen et al. 2004). De waargenomen aantalsverandering op de pleisterplaatsen hoeft dus niet overeen te komen met de ontwikkeling in het beschermde gebied.

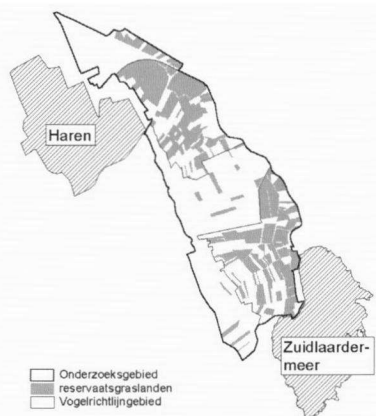
In een aantal VRL-gebieden wordt op grote schaal verschrallingsbeheer toegepast; dit in verband met botanische argumenten of een weidevogeldoelstelling. In deze gebieden nemen de aantallen grasetende watervogels vaker af dan in andere gebieden in Nederland (Nienhuis in druk). Een van de gebieden waar dit speelt is het Zuidlaardermeergebied. De pleisterplaats is hier eveneens groter dan het VRL-gebied. Om na te gaan of de aantalsontwikkeling binnen en buiten het VRL-gebied vergelijkbaar zijn, zijn gedetailleerde tellingen van Kolganzen *Anser albifrons* uitgewerkt.

Gebied

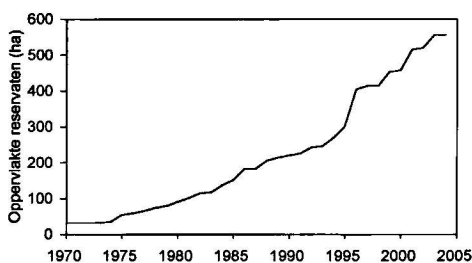
Het Zuidlaardermeergebied is aangewezen als VRL-gebied vanwege het voorkomen van grote aantallen Smienten *Anas penelope*, Kolganzen en Kleine Zwanen. Het beschermde gebied heeft een landoppervlakte van ongeveer 1.500 hectare. Het foerageergebied waarin de ganzen worden geteld omvat een landoppervlakte van ongeveer 2.800 hectare. De belangrijkste aantallen binnen dit gebied werden waargenomen in de Onner- en Oostpolder, de Westerbroekstermadepolder en de Kropswolderbuitenpolder. In de laatste twee gebieden worden in recente jaren nagenoeg geen Kolganzen meer waargenomen, zeer waarschijnlijk als gevolg van het verschrallingsbeheer in beide polders.

Deze studie richt zich op het voorkomen van Kolganzen in de Onner- en Oostpolder. Dit gebied kan worden getypeerd als een veenweidegebied van ongeveer 1.700 hectare en is gelegen tussen Groningen en het Zuidlaardermeer (figuur 1). Ongeveer de helft van het gebied (52%) is beschermd krachtens de VRL. Een toe-

nemend aandeel van de oppervlakte graslanden in het onderzoeksgebied is eigendom van Het Groninger Landschap (figuur 2). Anno 2004 hebben de reservaatgraslanden een oppervlakte van ongeveer 550 ha. Het grootste deel hiervan (88%) ligt binnen het VRL-gebied. Hierdoor is momenteel ruim de helft (58%) van de oppervlakte van het VRL-gebied binnen de Onner- en Oostpolder in beheer als reservaatgrasland. Buiten het VRL-gebied liggen slechts weinig reservaatgraslanden (figuur 1). In de reservaten wordt op grote schaal verschrallingsbeheer toegepast (Iwaco 2000). Enkele percelen worden bemest met ruige stalmest.

Figuur 1. Begrenzing van het onderzoeksgebied en de ligging van het VRL-gebied.

Figuur 2. De oppervlakte reservaatgraslanden in het onderzoeksgebied.

Werkwijze

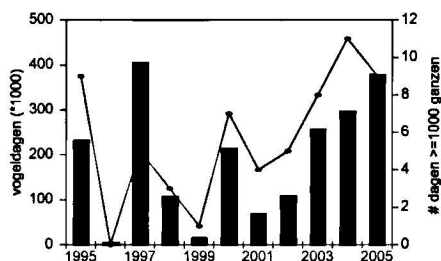
Vanaf 1994/95 is frequent het aantal ganzen in de Onner- en Oostpolder geteld. Hiervoor is het gebied in de periode van begin oktober tot en met eind maart wekelijks bezocht (26 tellingen per winter). Per bezoek is, behalve het aantal vogels, genoteerd op welke percelen de ganzen zaten.

De aantallen worden gepresenteerd in de vorm van vogeldagen, een maat voor de zoekintensiteit. Hiertoe zijn per winter de wettelijke tellingen gesommeerd en vervolgens vermenigvuldigd met zeven. De seizoenen in de grafieken zijn aangeduid met het jaar van de maand januari in het betreffende seizoen (bijvoorbeeld 1994/95 wordt 1995). In het voorjaar van 2004 is voor ieder perceel in het hele onderzoeksgebied gekeken of er pitrus *Juncus effusus* stond.

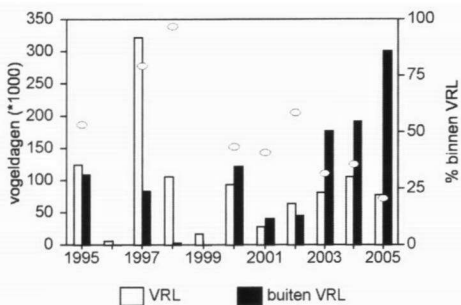
Resultaten

Het aantal dagen met grote aantallen ganzen (1.000 of meer) is vanaf 1995 langzaam toegenomen tot een maximum van 11 in 2004 (figuur 3). Het aantal vogeldagen fluctueert tussen zesduizend en vierhonderdduizend. In de eerste jaren wisselden goede (1995, 1997 en 2000) en slechte winters (1996 en 1999) elkaar af. De laatste jaren is sprake van drie goede seizoenen op rij en lijkt er sprake te zijn van een toename.

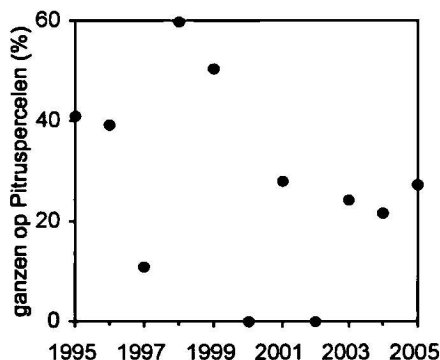
Figuur 3. Aantalsontwikkeling (staven) van Kolganzen en aantal dagen met grote groepen (lijn) in de Onner- en Oostpolder.

Er is een verschil in aantalsontwikkeling binnen en buiten het VRL-gebied (figuur 4). Binnen het beschermde gebied zijn de aantallen stabiel gebleven. In het niet-beschermde deel van de pleisterplaats zijn de aantallen significant toegenomen. Door dit verschil in aantalsontwikkeling is het relatieve belang van het VRL-gebied binnen de pleisterplaats afgenomen. In de eerste vier winters werd nog 74 procent van de vogeldagen (gewogen naar aantal) doorgebracht binnen het VRL-gebied. Dit percentage is afgenomen tot gemiddeld 28 procent in de laatste drie winters.

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van Kolganzen opgesplitst naar binnen en buiten het VRL-gebied. De rondjes geven het percentage binnen het VRL-gebied aan.

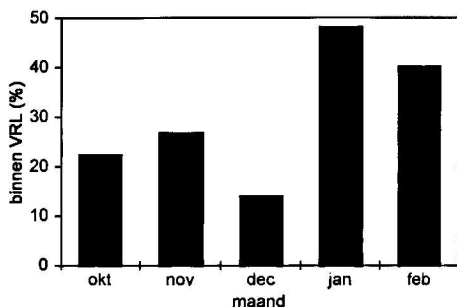
De ganzen in het gebied worden weinig gezien op percelen waarop pitrus voorkomt. Deze plantensoort komt vooral voor op de reservaatpercelen binnen het VRL-gebied. In totaal komt 35 procent van de oppervlakte van het VRL-gebied voor rekening van percelen waarop in 2004 pitrus stond. Binnen het VRL-gebied lijkt het percentage van de ganzen dat op de huidige pitruspercelen zit af te nemen (figuur 5). De oorzaak hiervan is de toegenomen oppervlakte pitrus. Hoewel de afname niet significant is, is het wel een aanwijzing dat de ganzen bij voorkeur gebruikmaken van pitrusvrije percelen.

Figuur 5. Het percentage van de Kolganzen binnen het VRL-gebied dat op percelen zit waarop in voorjaar 2004 pitrus stond.

Tot en met 2000 was de verhouding van de vogels binnen en buiten het VRL-gebied constant over de winter. In de periode vanaf 2001 bezoeken de ganzen in het begin van de winter voornamelijk de stukken buiten het VRL-ge-

bied. Na de jaarwisseling zijn de aantallen lager en bezoeken de overgebleven ganzen relatief vaak het VRL-gebied (figuur 6).

Figuur 6. Percentage Kolganzen binnen het VRL-gebied uitgesplitst naar de tijd van het jaar (gegevens vanaf 2001).

Conclusies & discussie

Binnen het Zuidlaardermeergebied is een tweedeling van de oppervlakte mogelijk op basis van de beschermingsstatus. Een groot deel van het gebied is beschermd krachtens de VRL. Binnen dit deel van het gebied wordt veel verschalingsbeheer toegepast. In het resterende deel van de polder is sprake van agrarisch graslandbeheer. Door de toename van het aantal ganzen op het boerenland is het belang van het VRL-gebied voor Kolganzen afgenomen ten gunste van de aantallen in het agrarisch beheerde deelgebied. In het Leekstermeergebied is een vergelijkbare ontwikkeling gaande (Nienhuis in druk). In het laatstgenoemde gebied is de oppervlakte met verschalingsbeheer zeer sterk toegenomen. Agrarisch beheerde percelen met eiwitrijke grassoorten hebben hier massaal plaatsgemaakt voor ruige eiwitarme vegetaties met sterk gereduceerde aantallen ganzen tot gevolg (90 procent afname binnen een tijdsbestek van tien jaar).

In de Onner- en Oostpolder worden steeds vaker grote aantallen ganzen waargenomen. Deze toename komt voor rekening van het agrarisch beheerde deel van de polder. In het VRL-gebied blijft het aantal ganzen constant. Er zijn wel aanwijzingen dat een afname niet lang op zich laat wachten. De ganzen worden steeds minder gezien op de verschaalde percelen met een pitrusvegetatie. Bovendien

wordt in recente jaren het VRL-gebied vooral bezocht in de tweede helft van de winter, wanneer het gras op de agrarische percelen grotendeels op is. Of de aantallen ganzen binnen het VRL-gebied zullen gaan afnemen hangt af van het beheer van de reservaatpercelen. Meer verschaalde percelen en een toename van het areaal pitrus zullen de aantallen doen afnemen. Momenteel heeft het Groninger Landschap nog niet een aaneengesloten gebied in bezit, waardoor de inrichting van het gebied niet kan worden aangepast. Dit is bij de aangrenzende Westerbroekstermadepolder en Kropswolderbuitenpolder wel het geval. In deze gebieden worden al enige jaren geen foeragerende groepen ganzen van betekenis waargenomen. Of dat ook het beeld voor de ganzen in de Onner- en Oostpolder is, zal de toekomst moeten uitwijzen.

Om vast te stellen of de aantallen ganzen en zwanen in VRL-gebieden veranderen worden maandelijks tellingen georganiseerd. Bij de verwerking van de telgegevens worden de aantallen per pleisterplaats geanalyseerd (van Roomen et al. 2004). Voor een deel van de Nederlandse pleisterplaatsen geldt dat ze een grotere oppervlakte hebben dan de VRL-gebieden. In Noord-Nederland liggen acht van deze gebieden (tabel 1). Door het gevoerde beheer is de aantalsontwikkeling van Kolganzen in het Zuidlaardermeergebied in het door de VRL beschermde deel anders dan op de overige graslanden. Hierdoor is de aantalsontwikkeling van de watervogels in het gebied als geheel (de pleisterplaats) niet gelijk aan de ontwikkeling binnen het VRL-gebied. In hoeverre dit ook bij andere gebieden speelt is onbekend. Om geen verkeerde conclusies te trekken is het aan te bevelen om in de toekomst bij de uitwerking van de telgegevens de begrenzing van de VRL-gebieden te hanteren en per VRL-gebied een indicatie van de aantalsverandering te geven.

Tabel 1. Vogelrichtlijngebieden in het binnenland van Groningen, Friesland en Drenthe die zijn aangewezen vanwege het voorkomen van belangrijke aantallen foeragerende grasetende

ganzen en/of Kleine Zwanen en waarvan bovendien de oppervlakte van de pleisterplaats groter is dan de oppervlakte van het Vogelrichtlijngebied.

VRL-gebied:

De Deelen (FR)
Groote Wielen (FR)
Lauwersmeer (GR/FR)
Leekstermeergebied (GR/DR)
Oude Venen (FR)
Sneekmeer (FR)
Van Oordt's Mersken (FR)
Zuidlaardermeergebied (GR)

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Bert Speelman (Groninger Landschap). Hij leverde de gegevens over de ligging en de oppervlaktes van de reservaatpercelen in het Zuidlaardermeergebied. Kees van Scharenburg en Kees Koffijberg voorzagen een eerdere versie van deze bijdrage van commentaar.

Literatuur

Iwaco 2000. *Beheerplan Hunzedal toegespitst op het Zuidlaardermeergebied.*

Koffijberg K., B. Voslamber & E. van Winden 1997. *Ganzen en zwanen in Nederland: overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985 - 94.* SOVON-Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Nienhuis J. in druk. 'Ganzen slachtoffer van extensivering.' *De Levende Natuur.*

Van Roomen M.W.J., E.A.J. van Winden, K. Koffijberg, B. Voslamber, R. Kleefstra, G. Ottens & SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep 2002. *Watervogels in Nederland in 2000/2001.* SOVON-monitoringrapport 2002/04, RIZA-rapport BM02/15, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Van Roomen M., E. van Winden, K. Koffijberg, A. Boele, F. Hustings, R. Kleefstra, J. Schoppers, C. van Turnhout & SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & L. Soldaat 2004. *Watervogels in Nederland in 2002/2003.* SOVON-monitoringrapport 2004/02, RIZA-rapport BM04/09, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.